

Ken uw streek

AXEL

door
C.A. BRACKE

De Kerkdreef te Axel heel lang geleden

"Ga je over Axel schrijven?" Ze staat vlak voor me aan tafel. Haar hand steunt op de leuning van een stoel; haar blik is naar buiten gericht, de tuin in.

"Wat geeft dat allemaal" zegt ze. "Altijd hetzelfde: mensen groeien op, trouwen, werken, zorgen, worden welgesteld of niet en krijgen kinderen die later hun plaats innemen. Dan komen er stormen, brand of oorlog." Ik knik van ja. De wereld kan zich erg onvriendelijk voordoen. Twee oorlogen, een crisis en oorlogsdreigingen hebben ons leven getekend. In mijn gedachten vliegen die verschikkingen voorbij. "Het zal zo blijven" zeg ik. "Strijd en geweld hebben de eeuwen door de mensheid geteisterd. Laat er mij de jonge mensen van nu aan herinneren dat niet alleen natuurrampen en ziekten, maar hoogmoed, egoïsme, hebzucht en machtswellust ook bronnen zijn van ontzettend veel mensenleed".

Onze streek, sinds 1815 officieel de naam Zeeuwsch-Vlaanderen toebedeeld, bestond in het begin van de christelijke jaartelling uit opwassen, vlieten en wildbegroeide moerassen, gelegen ten zuiden van een ondiepe binnenzee, *Borszee* genaamd, waaruit later de Westerschelde is ontstaan. Dat die moerassen begroeid waren, is onlangs te zien geweest bij het graven van de bouwput voor de nieuwe zeeluis te Terneuzen. Op een diepte van een tiental meters vormde een laag halfvergane bomen en boomstronken een zwaar beletsel voor de baggermolens.

Na de doorbraak van de duinen nabij Vlissingen wijzigde zich, zij het heel langzaam aan, het aanzicht van de Borszee en de moerassen en opwassen er rondom gelegen. Eb en vloed speelden hierbij de hoofdrol. Het getij-water schuurde geulen uit, daarbij ontzaglijke hoeveelheden zand verplaatsend. Dit zand vulde vlieten en bedekte de uitgestrekte moerassen en opwassen, waardoor de schorren vorm kregen. Abdijen, bevolkt door een groot aantal lekenbroeders, vonden een goede bestaansbron door het inlanden en bebouwen van deze schorren. Het polderland was geboren. *Axel* verrees op een van de opwassen tussen de moerassen, ten zuiden van de Borszee. Wanneer? Dit blijft een open vraag, waarop niemand ooit een antwoord zal kunnen geven. Aanvankelijk zal het wel een nederzetting zijn geweest van enige verspreide stamverwante families.

Ik zal u niet vermoeien met een uitgebreide beschrijving, maar mij beperken tot enkele frappante feiten. De historie van Axel is rijk aan tijden van vrede en welvaart, doch even rijk aan jaren van verwoesting door orkanen en wat erger is, door medemensen. Al wat een voorgeslacht met veel zorg en inspanning had verzameld en opgebouwd is maar al te dikwijls door plundering of brandstichting verloren gegaan. De mensen die het ooit hebben bewoond, waren net zoals de mensen van vandaag. Ze verlangden werk en brood en een rustig gezinsleven, maar evenmin als de gewone man van vandaag mochten ze in de politieke pap roeren. Met klinkende leuzen en lange nietszeggende beloften, waarmee de machtshebbers van alle tijden zo kwistig en handig omspringen, lieten zij zich, goedschiks of kwaadschiks, door bedreigingen of bevelen, opwinden om de kastanjes uit het vuur te halen, maar bleven zij met de brokken zitten. Waarmee ik niet wil beweren dat alle gezagsdragers of werkgevers uitbuiters zijn, evenmin dat alle burgers en werknemers voorbeelden van deugdzaamheid zijn.

Naamsvoorsprong

Zoals voor vrijwel alle steden en dorpen is de oorsprong van de naam Axel terug te vinden dan door afleidingen.

AXEL

Noorse persoonsnaam. Men denkt hierbij aan een stichting door Noormannen. Waar de Noormannen leefden van verovering, roof en strijd, is het ondenkbaar dat zij zich zouden vestigen op een ontgonnen verlatenheid tussen moerassen. Wat meer is, Axel bestond reeds in de 9e eeuw, dus voor de inval van deze krijgsvelden.

AXELLE~ AXHELLE (gat)

Wat in verband zou staan met het Helle-gat, een gat door storm en overstroming ontstaan in de vlieten en moeren van Het Helle.

AXLER-AXELER:

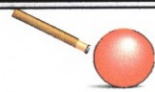
Naam voor een burcht.

AKSEL-AKSELE

van A(ke) = water
en (s)ele of (s)ale = verblijf
(zoals Borssele = verblijf van Bor)
Dit zou wijzen op een nederzetting of een opwas in de moerassen van Het Helle.

De laatste uitleg lijkt wel de meest aannemelijke, temeer daar in de geschiedenis van Axel wordt verteld dat er in 't begin van de 9e eeuw reeds een godshuis was. De plaats moet dus lang voordien zijn ontstaan. En vermits aardrijkskundig het "Land van Axel" tot Vlaanderen behoort is het niet denkbeeldig dat stammen van Vlaamse oorsprong er reeds voor onze jaartelling een nederzetting hebben gevestigd, al zal dit vanzelfsprekend wel niet meer dan enige gezinnen zijn geweest.

Reeds vroeg werd deze nederzetting een verzorgingscentrum voor het aangroeiende land rondom. In de kronieken van de abt St. Baafs te Gent, wordt in 936 de naam "Axler" voor de eerste maal vermeld. In 1108 was het al een welvarende plaats, terwijl in 1183 van „stad" wordt gesproken. Het Axler-ambacht was één van de vier ambachten (Axel-Hulst-Assenede-Bochoute) dat tijdens de middeleeuwen het uiterste noorden van Vlaanderen vaart en aanzien schonk. In het noord-westen was het begrensd door Zaamslag, tot in het midden van de dertiende eeuw een eiland; ten zuid-oosten door het Hulster-ambacht, van het Axler-ambacht gescheiden door het Hellegat; ten zuiden lag een water, de Zout-ee, waarvan de loop nog kan worden nagegaan van Spui af tot Koewacht en Overslag; en ten westen lag in de Zout-ee een uitgestrekt eiland,

Wevelsware genaamd, dat bij het Asseneder-ambacht behoorde en waarop de kerkdorpen *Vreemdijcke, Coudorpe, Willemskerke* en *Steeland* ontstonden. Achter de Zout-ee, op een zandrug, lag het zogenaamde Overkwartier, met Zuiddorpe, Koewacht en Overslag.

Van het zuiden naar het noorden werd het Axeler-ambacht doorsneden door de Blij-ee (Blijwater-Blide). Dit water tezamen met de Zout-ee, had een brede uitmonding in de Honte bij het huidige Terneuzen. De oostelijke arm werd de Otenee geheten (de latere Notense kreek:), de westelijke arm de Zoutvliet. Via de Zoutvliet en de Zout-ee is er vele jaren een scheepvaartverbinding geweest tot Overslag, waar handelsgoederen voor Gent bestemd, werden overgeslagen. In het begin van de 14e eeuw verdween de Zoutvliet tengevolge van het inlanden van de zeven polders van Triniteit. Het Axeler-ambacht was al een welvarende gemeenschap, lang voor Terneuzen in de geschiedenis wordt vernoemd.

Van Axel en het Axeler-ambacht staat in de geschiedenis veel opgetekend wat vermeldenswaard is, doch de ruimte door Cofa-Kontakt hiervoor beschikbaar gesteld is uiteraard beperkt. Wij moeten volstaan met het opsommen van enige voor Axel beslissende jaartallen.

- 1213 Gravin Johanna van Vlaanderen en haar eerste gemaal Terrand van Portugal schenken veel voorrechten. Het Axeler-ambacht maakt van de geschenken voorrechten een goed gebruik om haar gezag als stad in Vlaanderen te verbeteren en verkrijgt van Graaf Guy van Dampierre een keur van 49 artikelen.
- 1229 In dit jaar is "ville Axel" al een aanzienlijk stadje. Echter in plaats van dankbaar te zijn voor de verkregen gunsten, zoeken de edelen en notabelen zich in Vlaanderen te doen gelden, trachtend het grondgebied van het Axeler-ambacht nog te vergroten, met het rampzalige gevolg, dat zij bij veel twisten en veten worden betrokken, waardoor de straten van Axel meermalen het toneel worden van ruzie en strijd.
- 1248 In de herfst van dit jaar wordt Axel geplunderd en in brand gestoken door krijgsvolk van Jan van Avesnes.
- 1350 Plundering ditmaal door de Gentenaren. De halve stad door brand vernielt. Dit was een dubbele ramp, daar het jaar tevoren (in 1349) Axel het privilege had ontvangen om een wekelijkse markt te houden, wat in de middeleeuwen een uitermate grote gunst was.
- 1389 De vergunning tot het houden van een weekmarkt wordt de 5e januari bevestigd door Philips de Stoute. De vishandel komt tot grote bloei, terwijl de zoutnering niet minder opgang maakt. Vijftig zoutketen brengen werk en welstand. De welvaart neemt zo snel toe, dat Axel een eigen munt laat slaan.
- 1404 De eerste St. Elisabethvloed. Vele watervloeden hebben ook het Axeler-ambacht geteisterd. Polders werden overspoeld, doch later veelal onder andere namen heringedijkt. De watersnood van 1404 is echter de verschrikkelijkste in de geschiedenis van onze streek. De bloeiende kuststreek van het Zwin wordt een ruïne. Vele kerkdorpen verdrinken, om nimmermeer te herrijzen. De Braakman, voor het eerst genoemd in de oorkonden van het jaar 1360, groeit uit tot een woeste binnenzee. Het Axeler-ambacht is bij deze verwoestingen ook niet gespaard. Veel land gaat verloren.
- 1452 Op het vermoeden dat de Ambachten Gent bij het verzet steunen, laat Philips van Bourgondië de vier ambachten te vuur en te zwaard plunderen en vernielen. Axel gaat in vlammen op. De vele jaren van voorspoed worden gevolgd door vele magere jaren. De vermaarde markt vervalt en de vissersrij kwijnt.
- 1532 Karel de Vijfde bevestigt de oude privilegiën. Nieuwe welvaart volgt.
- 1565 Philips de 11de bevestigt de gunsten van zijn vader en schenkt opnieuw het recht van stadsambacht.

- 1566 De Hervorming. Axel blijft koningsgezind, terecht beducht voor het verlies van de verleende gunsten, welke het Axeler-ambacht de laatste 30 jaar welvaart brachten. Op zaterdag 24 augustus is er een openbare preek door Jasper van der Heyden uit Antwerpen, waarbij veel gewapend volk uit Hulst en Eecloo aanwezig is. Op zondag 25 augustus heeft de beeldenstorm plaats. Het klooster Ter Haghe moet het ook ontgelden. Deze uitpattingen worden fataal voor Axel. De represailles laten niet op zich wachten. Vreselijke tijden staan voor de deur.
- 1570 Allerheiligenvloed. Axel staat onder water.
- 1574 Plundering door de Geuzen. Axel wordt in brand gestoken.
- 1576 Pacificatie van Gent (8-11-1576)
- 1578 Religionsvrede (22-7-1578). Door een oproer van Spaanse soldaten komt Axel in handen van Oranje. Deze jaren brengen even een rustpauze, maar welvaart is er niet bij.
- 1583 Van Steeland loopt over naar de Spaanse kant. Ook Axel komt opnieuw onder Spaans bewind.
- 1586 Troepen van Prins Maurits veroveren Axel, door vier vendels Duitse huursoldaten onder overste Schoonauw slecht verdedigd. De burgerij wordt voor de keus gesteld, overgaan tot het protestantisme of de stad verlaten. Een groot aantal verlaat de stad, alles wat niet draagbaar is achterlatend. De open plaatsen worden ingenomen door immigranten afkomstig van de Bevelanden. Deze mensen opvallend door hun klederdracht, waren streng gelovig, arbeidszaam en sober in levenswijze. Tot op de huidige dag behoren hun nazaten altijd nog tot de trouwste kerkgangers; alleen de „Axelse-klederdracht” is, op zeldzaam wordende uitzonderingen na een museumstuk geworden. Na de inneming volgen op bevel van Prins Maurits en om strategische redenen, de moedwillige dijkdoorstekingen, wat voor de stad Axel en omstreken de genadeslag betekent.
- 1648/
1694 Vrede van Munster. Afgesneden van Vlaanderen en economisch niet gesteund door de Zeven Provinciën wordt Staats- Vlaanderen een streek waar de kleine man het zwaar te verduren krijgt. Axel deelt in die armoede. Weliswaar wordt het opnieuw een verzorgingscentrum voor de eeuw na eeuw heringedijkte polders; maar helaas, al het nieuwe bouwland komt in het bezit van een gering aantal door de regering bevoorrecht. De tegenstelling tussen de bezittende en niet-bezittende klasse wordt scherper dan ooit tevoren. Het oppotten van goud en zilver belet elke expansie. Handel en nering beperken zich tot een straal van enige kilometers rond Axel. Bijna driehonderd jaar lang zal Axel moeten wachten op een periode van herbloei.
- 1794 Bezet door de Fransen. Twintig jaar zou deze bezetting zonder onderbreking duren. Vrijheid is een versleten begrip, ja, soms een holle klank zonder inhoud. Te pas en te onpas wordt dit woord gebruikt en ... misbruikt. De goede betekenis ervan wordt pas duidelijk en ervaren als de onvrijheid er is.
- 1814 De geschiedenis na dit jaar wordt in de boeken „Hedendaagse geschiedenis” geheten. De val van Napoleon brengt vrede, maar geen welstand. Het reeds bestaande liberaal-kapitalisme verbonden met de ontluikende industrialisatie doet handwerk en ambacht ineenschrompelen, en laat de wet van „Vraag en aanbod” uitzwellen tot een obsessie voor de werknemersklasse. Om de maat vol te maken kelderden de graanprijzen tengevolge van de vrije invoer uit de immigratielanden Argentinië, U.S.A. en Canada. De werkloosheid stijgt onrustbarrend. De arbeidersgezinnen hebben een bijtend tekort aan de eerste levensbehoeften.

Axel zit met dezelfde problemen. Tot overmaat van ramp komt bij het graven van het kanaal Gent-Terneuzen de rechtstreekse verbinding met de zee te vervallen. Geen visserij meer, ook geen scheepvaart. De Axelse Sassing is bedoeld als compensatie voor dit verlies. Vele handelsgoederen worden daar per binnenvaartuig aangevoerd en overgeslagen. Axel ligt echter te ver af om hiervan vele baten te innen.

- 1871 Er zijn voor Axel jaren van opleving in het vooruitzicht. De spoorweg Mechelen-Terneuzen maakt van het station Axel een centrum voor af- en aanvoer van goederen, in hoofdzaak afkomstig van of bestemd voor de landbouw. Deze tamelijk rijke bron van inkomsten en werkgelegenheid bloeit nog overvloediger na de oprichting in 1911 van de „Z.V.T.M.“, temeer waar deze vervoersmaatschappij op "De Drie Schouwen" een emplacement bouwt dienend voor onderdak, opslag en reparatie van het materieel.
- 1914 Intussen onderwijst meer dan een eeuw lang de filosofie van Kant en Hegel de absolute macht van de Staat. Zelfs nihilisme, christendom en de aanstormende revolutiedrang kunnen dit gevaar niet stuiten. De oorlogsdreigingen rond de eeuwwisseling barsten uit in een eerste wereldoorlog. Tijdens de oorlogsjaren 1914-1918 leeft Axel in financiële welstand. De vlasindustrie is een goudmijn. Na de oorlog stort de oorlogseconomie als een kaartenhuis in elkaar.
- 1919 Zeeuwisch-Vlaanderen kiest tijdens de annexatiepogingen voor blijvende aansluiting bij Nederland. Na 300 jaar ontstaat in regeringskringen een bescheiden belangstelling voor deze streek, waarvan ook Axel profiteert. Betera wegen worden aangelegd. Het nihilisme heeft intussen in het Oosten de macht in handen gekregen, met als doelstelling het wereld-communisme. Geen land in Europa blijft onberoerd.
- 1928 Een economische crisis zonder weerga in de geschiedenis teistert tot zelfs de rijkste staten. De werkloosheid is ontstellend. Spanje wordt het eerste land waar het communisme een revolutie onttekent. Honderdduizenden mensen verliezen het leven. Dan volgt het fascisme: eerst in Italië, daarna in Duitsland, het communisme tijdelijk indammend. Men roept: vrede! Vrede! maar er is geen vrede. Het jaar 1939 brengt de eerste oorlogshandelingen.
- 1944 Axel blijft gespaard tot 1944. Een waterlinie is het eerste teken van een naderende ramp. In september wordt het frontgebied voor het terugtrekkende Duitse leger. Beschietingen volgen. Door het snelle doorstoten van het Poolse legerkorps ontkomt Axel aan algehele verwoesting door een geallieerd bombardement. Met het oprichten van een gedenkteken voor de gevallen Poolse soldaten en de jaarlijkse waardige herdenking van dit feit getuigt Axel van een blijvende dankbaarheid.
- 1967 Van al de rampen ooit door Axel doorstaan heeft die van 1944 wel de minst schadelijke gevolgen gehad. Goed bestuurd in een tijd van ongekende welvaart, moet men een terugblik werpen tot in de middeleeuwen om een tijd te vinden waarin bewoonbaarheid en leefbaarheid er zo rooskleurig uitzagen als op heden. Hij die er aan twijfelt bezoeken Axel op zaterdag. Straten vol winkels, zakenpanden, banken en horecabedrijven; nieuwe wijken vol mooie woningen en bungalows, ja, zelfs een druk beklante weekmarkt ontbreekt niet.

Moge deze bloei voortduren tot in lengte van dagen.

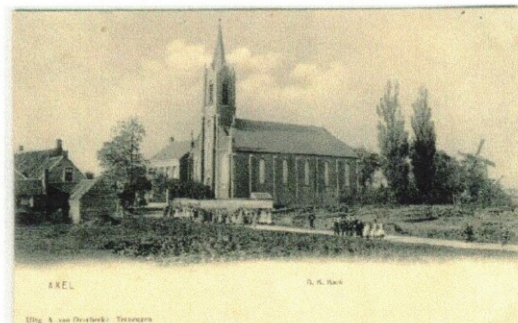
C. BRACKE
31-03-1967

Bronvermelding: Hollestelle - Gottschalk
Wessels - Dresselhijs - Nagtglas

Wie meer over Axel wil weten, leze de uitgave „De Geschiedenis van Axel" door Dr. J. Wesseling

Markt

R.K. Kerk

Lange Noordstraat